

ความแพร่หลายและบทบาท
ของเรื่องเล่าพระนางเรือล่มในบริบทร่วมสมัย
The Popularity and Role of Phra Nang Ruea Lom
Narratives in Contemporary Context

อภิวัฒน์ สุธรรมดี / Apiwat Suthamdee¹
ชฎารัตน์ ชูจันทร์ / Chadarat Chuchan¹
ไซบีร่า เจริญฤทธิ์ / Saibira Charoenrit¹

Received: Jan. 23, 2024 Revised: May 6, 2024 Accepted: Jun. 14, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความแพร่หลายของเรื่องเล่า “พระนางเรือล่ม” และ 2) วิเคราะห์บทบาทของเรื่องเล่า “พระนางเรือล่ม” ในบริบทร่วมสมัย ขอบเขตการวิจัย คือ เรื่องเล่า 45 สำนวน และข้อมูลคติชนที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลการวิจัยรวบรวมจากอินเทอร์เน็ต ได้แก่ เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ ดิกต็อก เอ็กซ์ รวมถึงรายการโทรทัศน์และสารคดีต่าง ๆ ที่เผยแพร่ในสื่อออนไลน์ ในปี พ.ศ. 2566 กรอบแนวคิดในการวิจัย ได้แก่ แนวคิดเรื่องแบบเรื่องของสตีธ ทอมสัน (Stith Thompson) และทฤษฎีบทบาทหน้าที่คติชนของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom)

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าพระนางเรือล่มได้รับการบันทึก สืบทอดและเผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น บทความ คลิปเล่าเรื่อง รายการโทรทัศน์ สารคดี เพลง ฯลฯ เรื่องเล่าที่พบมี 45 สำนวน จำแนกได้ 4 แบบเรื่อง

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹Faculty of Humanities and Social Sciences Bansomdejchaopraya Rajabhat University.

ได้แก่ 1) แบบเรื่องชีวประวัติและบันทึกเหตุการณ์เรือล่ม 2) แบบเรื่องความรัก ความอาลัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 3) แบบเรื่องการสร้างอนุสรณ์สถานพระนางเรือล่ม 4) แบบเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร และการขอพรเรื่องเล่าพระนางเรือล่มในบริบทร่วมสมัยมีบทบาท 4 ประการ ได้แก่ 1) บทบาทในการบันทึกเหตุการณ์ 2) บทบาทด้านรสนิยมสะท้อนใจจากโศกนาฏกรรม 3) บทบาทในการให้คำอธิบายถึงที่มาของการสร้างวัดมุงคล อนุสรณ์สถาน และพิธีกรรมบวงสรวงพระนางเรือล่ม และ 4) บทบาทในการตอบสนองทางใจเกี่ยวกับความต้องการทางโลก

กรณีศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า สื่อร่วมสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สื่ออินเทอร์เน็ต” ทำหน้าที่เป็น “ผู้เล่าเรื่อง” พระนางเรือล่มที่สำคัญในบริบทปัจจุบันแทนการเล่าแบบ “มุขปาฐะ” ในอดีต กระทั่งเรื่องเล่านี้เป็นที่รับรู้ในหมู่คนไทยในวงกว้าง นอกจากนี้เรื่องเล่าที่เล่ายังมีพลวัตจากเรื่องเล่าบันทึกเหตุการณ์ สู่อุปการเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ที่นำมาสู่ความเชื่อการบวงสรวงบูชา “พระนางเรือล่ม” ทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการทางโลกของปัจเจกและเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ขององค์กร

คำสำคัญ : พระนางเรือล่ม ความแพร่หลาย บทบาท

Abstract

This research aimed to 1) study the popularity of “Phra Nang Rue Lom” narratives and 2) analyze the role of “Phra Nang Ruea Lom” narratives in contemporary context. The research was limited to 45 difference narratives and related folklore of “Phra Nang Rue Lom”. Data were collected online including websites, Facebook pages, YouTube channels, webpages, TikTok, X, as well as television programs and non-fiction broadcasted on online media in 2023. The analysis was conducted by using the tale types

of Stith Thompson and the Theory of Four Functions of Folklore of William Bascom.

It was found that “Phra Nang Ruea Lom” narratives have been recorded, inherited, and spread on online media in various forms such as articles, storytelling video clips, television programs, non-fiction, songs, etc. Forty-five narratives were found and were sorted into 4 types: 1) biography and record about the wrecked boat incident, 2) love and mournfulness regarding King Rama V, 3) the construction of memorials of Phra Nang Ruea Lom, and 4) holiness, miracle, and making wishes. Phra Nang Ruea Lom narratives in contemporary context had 4 roles: 1) the record of historical incident, 2) emotional Rasa from tragedy, 3) the origin of the amulet creation, memorials and Phra Nang Ruea Lom worshipping rituals, and 4) meeting the psychological needs in the secular world.

This case study showed that the contemporary media, especially “internet media”, play an important role as a “narrator” of Phra Nang Ruea Lom in present context rather than “oral” narratives in the past. The story became widely known among Thai people. Moreover, the narratives’ dynamic was derived from recorded narratives to the holy ones, bringing about the belief of worshipping “Phra Nang Ruea Lom” in order to meet individual secular needs and to create the identity of the organization.

Keywords: Phra Nang Ruea Lom, popularity, role

บทนำ

เหตุการณ์เรือล่มในลำน้ำเจ้าพระยาอันนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย เกิดขึ้นเมื่อวันจันทร์ แรม 8 ค่ำ เดือน 7 ปีมะโรง จุลศักราช 1242 (ตรงกับวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2423) พระมเหสีในรัชกาลที่ 5 คือ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวีถึงแก่ทิวงคต (สิ้นชีวิต) พร้อมด้วยพระราชธิดา และพระราชบุตรในพระครรภ์ เหตุการณ์ตอนนี้นับตึกไว้ใน จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 9 (2478, น. 122-125) ความบางตอนว่า

...เวลา 2 โมงเช้าจะเสด็จพระราชดำเนินไปบางปะอิน ปล่อยเรือพระประเทียบไปก่อน...ขึ้นไปถึงบางตลาดจวนจะเข้าเกร็ดพบเรือราชสีห์จมน้ำทิพเสนา กับปลัดวัง ซ้ำลงมากกราบทูลว่า เรือพระที่นั่งพระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ซึ่งเรือปานมารุตจูงไปนั้นล่มที่บางพูด สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ สิ้นพระชนม์ จึงรีบเล่นเรือพระที่นั่งขึ้นไปถึงบางพูด...ได้ความว่า พระองค์เจ้าสุนันทาก็นสิ้นพระชนม์ด้วย...เมื่อเรือล่มคว่านั้น พระองค์เจ้าสุนันทา อยู่ในแก่งยังเสด็จออกไม่ได้ จึงได้ช่วยกันหงายเรือขึ้น การที่หงายนั้นว่า ซ้ำอยู่มากกว่าครึ่งชั่วโมงจึงได้เสียท่วงที...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จขึ้นไปประทับอยู่ในเรือปานมารุต ให้ช่วยกันแก้ไข ด้วยพระองค์ยังร้อนอ่อนอยู่ จนบ่าย 2 โมง ก็ไม่ฟื้นขึ้นได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเศร้าโศกเสียพระทัยยิ่งนัก...

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันฯ ภาค 9 (2478, น. 122-125)

อุบัติเหตุทางน้ำครั้งนี้นำมาซึ่งความเศร้าโศกสะเทือนใจทั้งต่อพระมหากษัตริย์และไพร่ฟ้าประชาชน นอกจากนี้ยังมีประเด็นทางสังคมที่ผู้คนโงะจันเกี่ยวกับกฎหมายที่ห้ามมิให้ผู้ใดแตะต้องพระวรกายพระบรมวงศานุวงศ์ แม้เมื่อเรือล่ม ผู้ฝ่าฝืนจะมีโทษประหาร 7 ชั่วโมง

ด้วยเหตุนี้ ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อชาวบ้านที่อยู่โนละแวกนั้นและพวก
งมทรายที่เห็นเหตุการณ์จะเข้ามาช่วยเหลือ พระยามหามุนีก็ได้ห้ามไว้
ไม่ยอมให้ใครเข้าใกล้เรือพระประเทียบเพราะเป็นการผิดกฎมณเฑียรบาล
(ประยูทธ สิทธิพันธ์, 2551) หากแม้ว่าผู้คนสามารถเข้าไปช่วยได้ทันท่วงที
ก็อาจผ่อนหนักเป็นเบาหรือไม่เกิดความสูญเสียมาอย่างที่ที่เกิดขึ้น

เหตุการณ์เรือพระประเทียบล่มในครั้งนี้ ทำให้ผู้คนเรียกขานสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ว่า “พระนางเรือล่ม” และมีการนำ “เรื่องเล่า
พระนางเรือล่ม” มาเล่าต่อหรือผลิตซ้ำมากมายในสื่อร่วมสมัย จากการสำรวจ
ข้อมูลเบื้องต้น พบว่า เรื่องเล่าพระนางเรือล่มได้รับการผลิตซ้ำในรูปแบบศิลปะ
เล่าเรื่อง สารคดี บทความ กระจุกถามตอบ ข่าว ฯลฯ ทั้งนี้ เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม
ที่นำมาผลิตซ้ำนี้ได้รับความสนใจอย่างมากจากผู้คนปัจจุบัน ในการผลิตซ้ำนั้น
มีเพียงเรื่องราวในมิติประวัติศาสตร์ที่ถูกเล่าขาน แต่ปรากฏเรื่องเล่าอื่น ๆ
ที่เป็นพลวัต เช่น เรื่องเล่าการสร้างอนุสรณ์สถานแด่พระนางเรือล่ม เรื่องเล่า
ความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับการบนบานและการขอพร ฯลฯ

ด้วยเห็นว่า “เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม” มีความน่าสนใจ กล่าวคือ เรื่องเล่านี้
เป็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นเมื่อ 144 ปีก่อน (นับถึง พ.ศ. 2567)
เรื่องราวเหล่านี้มิได้ถูกนำมาผลิตซ้ำผ่านระบบการศึกษา กระนั้น “เรื่องเล่า
พระนางเรือล่ม” ก็ยังได้รับการสืบทอดและเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ผู้วิจัยมี
สมมติฐานว่า “สื่อร่วมสมัย” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สื่ออินเทอร์เน็ต” มีบทบาท
สำคัญในการแพร่กระจาย นอกจากนี้ “เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม” น่าจะมี
บทบาทหรือความสำคัญบางประการต่อผู้คนและสังคม จึงได้รับการสืบทอด
หรือ “เล่า” ต่อ ๆ กันมากโดยมิเลือนหาย ผู้วิจัยจึงจะศึกษาความแพร่หลาย
และบทบาทของเรื่องเล่าพระนางเรือล่มในบริบทร่วมสมัย โดยใช้แนวคิดเรื่อง
แบบเรื่อง (Tale Type) และทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Four Functions of Folklore)
เป็นกรอบในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความแพร่หลายของเรื่องเล่า “พระนางเรือล่ม” ในบริบทร่วมสมัย
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเรื่องเล่า “พระนางเรือล่ม” ในบริบทร่วมสมัย

ขอบเขตของการวิจัย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางเรือล่มในสื่อออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ (Website) เฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (YouTube) เว็บเพจ (Webpage) ตี๊กต็อก (TikTok) เอ็กซ์ (X) รวมถึงรายการโทรทัศน์และสารคดีต่าง ๆ ที่เผยแพร่ในสื่อออนไลน์ โดยเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2566

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นรวบรวมเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระนางเรือล่ม” ในสื่อออนไลน์ จัดหมวดหมู่ช่องทางหรือแหล่งเผยแพร่เรื่องเล่าพระนางเรือล่มจำแนกเนื้อหาและแบบเรื่อง เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม วิเคราะห์ความแพร่หลายและบทบาทของเรื่องเล่าพระนางเรือล่ม โดยใช้แนวคิดแบบเรื่องและทฤษฎีบทบาทหน้าที่แล้วเรียบเรียงสรุป และเผยแพร่ผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ รูปแบบความแพร่หลายเรื่องเล่าพระนางเรือล่ม แบบเรื่องเรื่องเล่าพระนางเรือล่มและบทบาทของเรื่องเล่าพระนางเรือล่ม รายละเอียดดังนี้

- 1) รูปแบบความแพร่หลายของเรื่องเล่าพระนางเรือล่มในสื่อออนไลน์
เรื่องเล่าพระนางเรือล่มแพร่หลายในสื่อออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้
  1. บทความ บทความเป็นรูปแบบงานเขียนเกี่ยวกับพระนางเรือล่มที่พบมากที่สุดในโลกอินเทอร์เน็ต ลักษณะคือใช้ภาษาแบบกึ่งทางการ เนื้อหาไม่ยาวมากนัก ประมาณ 1-2 หน้า เนื้อหาส่วนใหญ่มักเล่าประวัติหรือความเป็นมา

ของเรื่องราวพระนางเรือล่ม บทความเหล่านี้พบได้ทั้งในเว็บไซต์ขององค์กรภาครัฐ และภาคเอกชนที่ปรากฏในเว็บไซต์ขององค์กรภาครัฐ อาทิ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่ปรากฏในเว็บไซต์ขององค์กรภาคเอกชน อาทิ วารสารศิลปวัฒนธรรมออนไลน์

2. คลิปเล่าเรื่อง คลิปเล่าเรื่องพระนางเรือล่มพบจำนวนมากในยูทูบและดิกต็อกที่ปรากฏในยูทูบโดยเฉลี่ยมีความยาวประมาณ 10-30 นาที มุ่งเล่าประวัติ สาเหตุการจมน้ำ สรุปรุเหตุการณ์ เป็นต้น อาทิ เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม เล่าโดยอาจารย์ยอด คลิปเล่าเรื่องในยูทูบเหล่านี้ได้รับความนิยม มีผู้เข้าไปรับชมและแสดงความคิดเห็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องเล่าสั้น ๆ แบบสรุปความ เล่าไว้ในดิกต็อกอีกจำนวนหนึ่ง ส่วนมากเป็นคลิปสั้น ๆ ความยาวประมาณ 1 นาที เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระนางเรือล่มไว้อย่างหลากหลาย เช่น ประวัติความศรัทธา การเดินทางย้อนรอยไปยังสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในตำนาน เป็นต้น คลิปสั้น ๆ เหล่านี้ บางคลิปได้รับความนิยมมาก อาทิ คลิปตำนานพระนางเรือล่ม ที่เล่าโดยช่องเหมียวเล่าไปเรื่อย มีผู้เข้ารับชมถึง 2.3 ล้านครั้ง

3. รายการโทรทัศน์เรื่องราวเกี่ยวกับ “พระนางเรือล่ม” นำเสนอผ่านรายการโทรทัศน์หลายรายการ ซึ่งรายการเหล่านี้ได้เผยแพร่คลิปรายการตอนนั้น ๆ ไว้ในสื่อออนไลน์ อาทิ รายการมูโนท์ ตอน “คนหุ่นบุญ “คุณชูชี” เปิดสัมผัสผูกพันพระนางเรือล่ม” (เผยแพร่ทางไทยรัฐทีวี ช่อง 32 HD) เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ และพาไปย้อนรอยชมสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระนางเรือล่ม นอกจากนี้ยังนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาของผู้ที่นับถือบูชาพระนางเรือล่ม รายการเหล่านี้มีความยาวประมาณ 30 นาที - 1 ชั่วโมง เนื้อหารายการมีการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ทั้งที่เป็นผู้รู้ ผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่ศรัทธาพระนางเรือล่ม รายการเหล่านี้มีผู้รับชมเป็นจำนวนมาก

4. สารคดี สารคดีที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับ “พระนางเรือล่ม” พบมากในช่องทางยูทูบ โดยเฉลี่ยมีความยาวประมาณ 15-30 นาที ลักษณะคือบรรยายถึงเรื่องราวพระนางเรือล่ม โดยมีภาพประกอบสารคดี ส่วนใหญ่มุ่งให้

ข้อมูลเกี่ยวกับพระนางเรือล่มในมิติประวัติศาสตร์ บางเรื่องเล่าเหตุการณ์อย่างละเอียดลออ โดยแสดงภาพจำลองขบวนเรือ ลักษณะการล่มของเรือ รวมถึงสถานที่ที่เรือล่ม ตัวอย่างสารคดีเหล่านั้น อาทิ “พระนางเรือล่ม: ธิราชเจ้าจอมสยาม” โดยช่องไทยพีบีเอส เนื่องจากสารคดีเหล่านี้มีภาพประกอบเมื่อประกอบกับบทบรรยายที่ละเอียดลออ จึงให้ภาพเหตุการณ์ที่ชัดเจน

5. บทเพลง เรื่องเล่าพระนางเรือล่มได้รับการนำไปสร้างสรรค์เป็นบทเพลง แล้วเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ บทเพลงเหล่านี้เป็น “เรื่องเล่า” อีกแบบหนึ่งซึ่งเข้าถึงผู้คนได้จำนวนมาก การเล่าเรื่องเป็นไปอย่างกระชับ ประกอบกันกับท่วงทำนองที่สร้างความสุข ทุกข์ เศร้า ฯลฯ ได้ตามอารมณ์ที่สื่อสารผ่านดนตรีและเสียงร้อง ตัวอย่างบทเพลงเหล่านั้น อาทิ เพลงพระนางเรือล่ม (ขับร้องโดย เชิดชัย วัชรภรณ์) เนื้อหาของบทเพลงบรรยายถึงเหตุการณ์ตามตำนานเรือล่ม สถานที่ตั้งศาลพระนางเรือล่ม (วัดกุฎ) การขอพร รวมถึงเรื่องเล่า มุขปาฐะเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของศาลพระนางเรือล่ม นอกจากนี้แล้ว ยังมีบทเพลงอีกจำนวนหนึ่งที่สร้างสรรค์โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา บทเพลงเหล่านี้เรียกพระองค์ด้วยพระนามว่า “สุนันทา” ซึ่งเป็นพระนามที่เป็นทางการ ตัวอย่างบทเพลงกลุ่มนี้ อาทิ สมเด็จแม่สุนันทา

นอกจากเรื่องเล่าพระนางเรือล่มจะปรากฏอยู่อย่างโดดเด่นในสื่อออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่นำเสนอข้างต้นแล้ว ยังปรากฏ “ตัวบท” ในลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น คอนเทนต์ของยูทูบเบอร์ที่พาไปสักการะกราบไหว้ขอพรศาลพระนางเรือล่ม คลิปพิธีบวงสรวงพระนางเรือล่ม ซึ่งจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ที่ในวัดกุฎ จังหวัดนนทบุรี จึงอาจกล่าวได้ว่าอินเทอร์เน็ตหรือสื่อออนไลน์เป็นพื้นที่สำคัญที่ทำหน้าที่ “เล่าเรื่อง” พระนางเรือล่ม พื้นที่นี้ทำหน้าที่เผยแพร่ สืบทอด เรื่องราวเกี่ยวกับ “พระนางเรือล่ม” อย่างมีสีสันและมีพลวัต

2) แบบเรื่อง เรื่องเล่าพระนางเรือล่มในสื่อออนไลน์

แบบเรื่อง (Tale Type) คือ รูปแบบที่กำหนดให้เรื่องเล่าหนึ่ง ๆ มีลักษณะเฉพาะต่างจากเรื่องเล่าเรื่องอื่น ๆ มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ทำให้เรื่องเล่าเหล่านั้นสามารถนำไปถ่ายทอดได้อย่างอิสระ โดยไม่ต้องอาศัยการเชื่อมโยง

ความหมายจากเรื่องเล่าเรื่องอื่น (Stith Thompson, 1946, p.415) ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะประยุกต์แนวคิดแบบเรื่องเพื่อนำเสนอแบบเรื่องเรื่องเล่าพระนางเรือล่ม โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เห็นพัฒนาการของเรื่องเล่าดังกล่าว รายละเอียดดังนี้

1. แบบเรื่องชีวิตประวัติและบันทึกเหตุการณ์เรือล่ม

แบบเรื่อง “บันทึกเหตุการณ์เรือล่ม” พบ 22 สำนวน เป็นแบบเรื่อง ที่พบมากที่สุด ลักษณะเนื้อหาเป็นการนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาเล่าใหม่ ด้วยภาษาปัจจุบัน มุ่งให้ผู้รับสารได้ทราบเรื่องราวรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์เรือพระประเทียบล่ม

เหตุการณ์สำคัญในแบบเรื่อง “ชีวิตประวัติและบันทึกเหตุการณ์เรือล่ม” มีดังนี้

A ชีวิตประวัติของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา ในช่วงวัยเยาว์

B สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา ทรงฝันร้าย

C เสด็จไปบางปะอินโดยเรือพระประเทียบ

D เรือล่มที่บางพูด

D1 เรือปานมารุตชนกับเรือโสรวารโดยอุบัติเหตุ

D2 นายท้ายเรือเมาเหล้า

E พระยามหามন্ত্রীห้ามมิให้ผู้ใดเข้าช่วยเพราะขัดต่อกฏมณเฑียรบาล

F สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา และพระราชธิดาสิ้นพระชนม์

G รัชกาลที่ 5 ทรงรับพระศพกลับกรุงเทพมหานคร

บางสำนวนบรรยายเหตุการณ์การสิ้นพระชนม์อย่างเห็นภาพและสะเทือนใจ ดังนี้

...เสียงหวีดร้องของเหล่านางในข้าหลวงดังขึ้นทั้งลำเรือ พอเรือโสรวารหักหัวเรือให้ตั้งลำอีกครั้งหนึ่ง ก็พอดีกับเรือพระประเทียบพระองค์เจ้าสุนันทาที่กำลังถูกลากจูงยังมีสามารถตั้งลำได้ คลื่นน้ำลูกใหญ่อันเกิดจากท้ายเรือโสรวารจึงสะท้อนพัดเข้าหาเรือพระประเทียบของพระองค์เจ้าสุนันทาพลิกคว่ำล้มกลางแม่น้ำ ก่อนที่เรือพระประเทียบจะพลิกคว่ำลง พระองค์เจ้าสุนันทา

ทรงตกพระทัยเป็นอย่างมาก เรือพระที่นั่งโคลงเคลงไปมาใหญ่ เพราะลูกคลื่นได้ซัดเข้ามา สัญชาติญาณแห่งความเป็น “แม่” พระองค์เจ้าสุนันทาทรงอุ้มพระราชธิดาเข้ามาไว้ในอ้อมกอดและ ตื่นเต้นกับจังหวะของเรือและแล่นน้ำก็พรั่งพรั่งเข้ามาทางหัวเรือ พระพี่เลี้ยงก็ร้องไห้ด้วยความตกใจและตกตะลึงทำอะไรไม่ถูก ไม่นานเรือพระประเทียบก็คว่ำลงไปทันที...พระองค์เจ้าสุนันทานั้น ทรงว่ายน้ำเป็น แต่ปรากฏว่าขณะที่เรือล่มนั้นเจ้าฟ้าหญิงได้หลุด ออกจากพระหัตถ์หายไปทันที จึงทำให้พระองค์ไม่เสด็จออก จากเก๋งเรือ ทรงเป็นห่วงพระราชธิดา จึงได้ว่ายน้ำค้นหาอยู่ภายใน เก๋งเรือจนกระทั่งหมดพระกำลังและสิ้นพระชนม์

(คลังประวัติศาสตร์ไทย, 2566)

2. แบบเรื่องความรักความอาลัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว

ที่จริงเรื่องราวความรักความอาลัยที่ในหลวงรัชกาลที่ 5 มีต่อ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทาทา และพระราชธิดานั้นมีแทรกอยู่ในเรื่องเล่า หลายกลุ่ม ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง “พระนางเรือล่ม” จากเรื่องเล่าอาจารย์ยอด ที่เผยแพร่ในชองยูทูบ ที่ได้เล่าว่า เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงได้ทราบข่าว พระราชธิดา สิ้นพระชนม์แล้วนั้น “...คำกราบทูลสร้างความตระหนักให้แก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตกพระทัย...ไม่ทรงมีพระราชดำรัสกับผู้ใดอีกเลย ได้แต่มองไปยังเบื้องหน้า แม่น้ำเจ้าพระยาที่ทอดยาวไกล” และเมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินมาถึง จุดที่เรือล่ม และได้ทราบว่าพระมเหสี คือ พระนางเจ้าสุนันทาทา สิ้นพระชนม์ ด้วยนั้น พระองค์ได้ตรัสสั่งให้แพทย์หลวงแก้ไขอยู่หลายชั่วโมง เมื่อไม่สำเร็จ พระองค์ก็ยิ่งทรงมีความหวัง รับสั่งให้ชาวบ้านลองแก้ไขตามวิธีของชาวบ้าน และโปรดให้หมอชาวบ้าน หรือแม้แต่คนแก่ที่เคยช่วยชีวิตคนตกน้ำมาช่วยกัน แก้ไข กระนั้นก็มีอาจทำให้พระมเหสีฟื้นพระชนม์ชีพคืนได้ เรื่องเล่าเหล่านี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความรักความอาลัยของในหลวงรัชกาลที่ 5 ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม มีเรื่องเล่าอยู่อีกกลุ่มหนึ่ง ที่มุ่งเล่าถึง “ความรักความอาลัย” ของในหลวงรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะ เรื่องเล่ากลุ่มนี้นำเสนอเหตุการณ์ตั้งแต่ช่วงพระราชพิธีพระศพ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่สื่อว่าพระองค์ทรงรักอาลัย และเสียพระทัยกับการสูญเสียเป็นอย่างมาก

เหตุการณ์สำคัญใน “แบบเรื่องความรักความอาลัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” มีดังนี้

H พระราชพิธีพระศพจัดขึ้น ณ หอธรรมสังเวช พระบรมมหาราชวัง

I ในหลวงรัชกาลที่ 5 ทรงเศร้าโศกเสียพระทัยอย่างมาก

11 ทรงพระกันแสงทูกคราที่ได้ยินเสียงกลองประโคมพระศพ

12 ทรงประชวรพระวาโย (เป็นลม)

13 ทรงปรารถนาที่จะอยู่โดยลำพัง มีพบปะผู้ใด

ความรักความอาลัยของในหลวงรัชกาลที่ 5 ต่อพระมเหสีและพระราชธิดาจะปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมจากอนุสรณ์สถานต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงให้จัดสร้างในหัวข้อถัดไป

3. แบบเรื่องการสร้างอนุสรณ์สถานพระนางเรือล่ม

ภายหลังจัดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระศพเสร็จสิ้น ในหลวงรัชกาลที่ 5 ได้ทรงให้จัดสร้างอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทาฯ ขึ้นหลายที่ ที่เหล่านั้นเป็นสถานที่ที่ทั้งสองพระองค์โปรด และเคยเสด็จประพาสด้วยกัน นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้จารึกถ้อยคำที่แสดงถึงความรู้สึกอย่างลึกซึ้งของพระองค์ ตัวอย่างเช่น ที่พระราชานุสาวรีย์ที่ประดิษฐาน ณ พระราชวังบางปะอิน ทรงจารึกถ้อยคำไว้ ดังนี้

“ที่รูกถึงความรัก แห่ง สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์

พระบรมราชเทวี อรรคมเหษี อันเสด็จทิวงคตแล้ว ซึ่งเธอเคยมาอยู่ในสวนนี้ โดยความซุซสบาย แลเป็นที่เบิกบานใจพร้อมด้วยผู้ซึ่งเป็นที่รัก แลที่ สนิทอย่างยิ่งของเธอ

อนุสาวรีย์ นี้สร้างขึ้น โดย จุฬาลงกรณ์ บรมราช ผู้เป็นสวามี
อันได้รับความเศร้าโศกเพราะความทุกข์ อันแรงกล้าในเวลานั้น
แทบจะถึงแก่ชีวิตร ถึงกระนั้นยังมิได้หักหาย จุลศักราช 1243”

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2550)

เรื่องเล่ากลุ่มนี้มุ่งเล่าประวัติหรือที่มาของการสร้างอนุสรณ์สถาน
แห่งความรัก และเพื่อระลึกถึงสมเด็จพระนางเจ้าสุชนันทาฯ พระมเหสีที่
สิ้นพระชนม์จากไป เรื่องเล่ากลุ่มนี้มีความสำคัญในแง่ ทำให้ “สถานที่” เหล่านี้
มีความหมาย เป็นสถานที่สำคัญหรือพิเศษ รวมถึงเป็นคำอธิบายของการประกอบ
พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยพระนางเรือล่ม

เหตุการณ์สำคัญใน “แบบเรื่องการสร้างอนุสรณ์สถานพระนาง
เรือล่ม” มีดังนี้

J รัชกาลที่ 5 โปรดให้สร้างอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงสมเด็จพระนางเจ้าสุชนันทาฯ

J1 สถานที่นั้นเป็นสถานที่แห่งความทรงจำของรัชกาลที่ 5 กับพระมเหสี

J2 สร้างอนุสรณ์สถานเพื่อเป็นการรำลึกถึงสมเด็จพระนางเจ้าสุชนันทาฯ

K อนุสรณ์สถานที่ประชาชนสร้างอุทิศแด่พระนางเรือล่ม ณ สถานที่เรือล่ม

K1 สถานที่นั้นเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เรือล่ม

K2 สร้างอนุสรณ์สถานรำลึก

4. แบบเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร และการขอพร

แบบเรื่อง “ความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร และการขอพร” เป็นแบบเรื่องที่เป็นพลวัตของเรื่องเล่าพระนางเรือล่ม กล่าวคือ แบบเรื่องนี้มีได้อิงอยู่กับประวัติศาสตร์ แต่เกิดขึ้นเพราะผู้คนที่เชื่อ เคารพ ศรัทธาต่อพระนางเรือล่ม แบบเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า “พระนางเรือล่ม” ได้กลายเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์”

ในอีกแง่หนึ่ง เรื่องเล่ากลุ่มนี้ ทำหน้าที่ยืนยันถึง “การมีอยู่” ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่มาจากความเชื่อ “พระนางเรือล่ม”

เหตุการณ์ในแบบเรื่อง “ความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร และการขอพร” มีดังนี้

L ความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารเกี่ยวกับ “พระนางเรือล่ม”

L1 เกิดเหตุการณ์เหนือธรรมชาติ

L2 เชื่อว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ของพระนางเรือล่ม

M ขอพรพระนางเรือล่ม

M1 ขอพรพระนางเรือล่ม แล้วสมหวัง

M2 บูชาพระนางเรือล่มแล้วร่ำรวยหรือได้โชค

ตัวอย่างเรื่องเล่าในแบบเรื่อง “ความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร และการขอพร” ดังนี้

“...เริ่มจากการได้บูชาพระรูปของพระนางเรือล่ม โดยนำกลับไปบูชาที่ประเทศอเมริกาและได้พบเจอเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับพระนางเรือล่มมากมาย ทั้งการมาปรากฏตัวให้เห็นและการสัมผัสได้ถึงท่าน คุณซูซี่เชื่อว่าท่านมาเพื่อช่วยเหลือ คัมครองดูแล จึงกราบไหว้บูชาพระนางเรือล่มมาตลอด ปัจจุบันคุณซูซี่เป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จและร่ำรวย”

(ไทยรัฐทีวี ออริจินัล (Thairath TV Originals), 2561)

ตารางที่ 1 สรุปเรื่องเล่าพระนางเรือล่มทั้ง 4 แบบเรื่อง 45 ส่วน

แบบเรื่อง ชีวประวัติและบันทึก เหตุการณ์เรือล่ม (22 ส่วน)	แบบเรื่อง ความรักความอาลัย ของรัชกาลที่ 5 (6 ส่วน)	แบบเรื่อง การประกอบ สร้างอนุสรณ์สถาน (5 ส่วน)	แบบเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหารและการขอพร (12 ส่วน)
ส่วนที่ 1 ย้อนรอยไศกนาฏกรรม พระนางเรือล่ม ส่วนที่ 2 พระสวามีเป็นกลางร้าย ส่วนที่ 3 สาเหตุการจมน้ำของ พระนางเรือล่ม ฯลฯ	ส่วนที่ 1 “พระนางเรือล่ม” รัชกาลที่ 5 รู้สึกอย่างไร ส่วนที่ 2 พระนางเรือล่ม ไศกนาฏกรรม ดวงแก้วคู่พระหฤทัย รัชกาลที่ 5 ส่วนที่ 3 รักที่อับปางแห่ง พระนางเรือล่ม ฯลฯ	ส่วนที่ 1 ชาวบ้านสร้างศาล เพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน แก่พระนางเรือล่ม ส่วนที่ 2 ศาลพระนางเรือล่ม ส่วนที่ 3 อนุสรณ์แห่งความรัก พระพุทธรูปเจ้าหลวงและ พระนางเรือล่ม ฯลฯ	ส่วนที่ 1 จะเข้แสดงความเคารพ ศาลพระนางเรือล่ม ส่วนที่ 2 คนปั้นหุ่นพระนางเรือล่ม ล้มเจ็บป่วย ส่วนที่ 3 ขอพรพระนางเรือล่ม เรื่องงานแล้วสมหวัง ฯลฯ

(ที่มา : อภิวัฒน์ สุธรรมดี, 2566)

จากข้อมูลที่น่าเสนอข้างต้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า แบบเรื่อง “ชีวประวัติและบันทึกเหตุการณ์เรือล่ม” และแบบเรื่อง “ความรักความอาลัยของรัชกาลที่ 5” เป็นแบบเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนและอิงอยู่กับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเรื่องราวเหล่านี้ปรากฏอยู่ในเอกสารชั้นต้น อาทิ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 9 นอกจากนี้ยังมีผู้รวบรวมเอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจากที่ต่าง ๆ เรียบเรียงเป็นหนังสือบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับ “พระนางเรือล่ม” เช่น หนังสือเรื่อง “สมเด็จพระนางเรือล่ม” เรียบเรียงโดย ญัฐวุฒิ สุทธิสงคราม ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2503 หนังสือเล่มดังกล่าวได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีก 6 ครั้ง เนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์เรือล่ม งานบำเพ็ญพระราชกุศลหน้าพระบรมศพและการพระเมรุงานพระราชทานเพลิงศพ รวมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับความรัก ความทุกข์โศกนั้น

ของรัชกาลที่ 5 เป็นต้น เอกสารเหล่านี้ น่าจะเป็นต้นทางของแบบเรื่องทีกล่าวถึงข้างต้น ทั้งนี้เมื่อนำเรื่องราวเหล่านี้มาเล่าใหม่ ส่วนใหญ่มักคงเนื้อหาไว้ตามเอกสารทีกล่าวถึง แต่ได้ปรับเปลี่ยนภาษา วิธีการเล่าให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เร้าอารมณ์มากขึ้น รวมถึงให้เข้าถึงผู้รับสารร่วมสมัยได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังพบด้วยว่า ผู้เล่า (บางสำนวน) ได้ปรับเปลี่ยนรายละเอียดของเนื้อหา เช่นเล่าว่าลักษณะพระศพทีพบได้นั้นั้น “พระนางเรือล่มกอดพระธิดาไว้แนบอก” การเล่าในลักษณะนี้เป็นไปเพื่เน้น “ความรักทีแม่มีต่อลูก” ให้เด่นชัดขึ้น ส่วนแบบเรื่อง “การประกอบสร้างอนุสรณ์สถาน” นั้นคงเกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์มีทั้งส่วนทีจัดสร้างโดยหลวงและราษฎร แบบเรื่องนี้มีความสำคัญในแง่เป็นการอธิบายถึง “ความศักดิ์สิทธิ์” ของพื้นที่ ส่วนแบบเรื่อง “ความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร และการขอพร” สันนิษฐานว่าคงเกิดขึ้นทีหลังสุด เมื่อ “พระนางเรือล่ม” ได้กลายเป็นความเชื่อ ความศรัทธา และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หนึ่งแล้ว แบบเรื่องนี้ส่วนใหญ่มักเล่าถึงการทีผู้คนได้เดินทางไปกราบไหว้วัด ศาล หรืออนุสรณ์สถานทีเกี่ยวข้องกับพระนางเรือล่ม อธิษฐานขอพรบนบานแล้วได้ในสิ่งที่ปรารถนา ตัวอย่างสถานที่เหล่านี้ได้แก่ ศาลพระนางเรือล่มทีวัดกุ้งจังหวัดนนทบุรี เจดีย์พระนางเรือล่ม วัดเกาะพญาเจ่ง จังหวัดนนทบุรี เป็นต้น แบบเรื่องสุดท้ายนี้เป็นแบบเรื่องทีประชาชนทั่วไปสนใจ (เห็นได้จากการพบเรื่องเล่าในกลุ่มนี้ 12 สำนวน ซึงมากเป็นอันดับ 2) ในภาพรวม เรื่องเล่า “พระนางเรือล่ม” ในสื่อออนไลน์มีพลวัตทีน่าสนใจ กล่าวคือ เรื่องเล่าได้วิวัฒน์จากโศกนาฏกรรมทางเรือของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินมาสู่ “พระนางเรือล่ม” ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทีดำรงอยู่อย่างใกล้ชิดกับผู้คน (ผู้ศรัทธาส่วนหนึ่งเรียกนางเรือล่มว่า “ท่านแม่เรือล่ม” มีวัดอุ้มงคลพระนางเรือล่มติดตัวหรือบูชาที่บ้าน)

ภาพที่ 1 วัดมุงคล “พระนางเรือล่ม”
ศาลพระนางเรือล่ม วัดกุ้ง จังหวัดนนทบุรี
(ที่มา : วัดกุ้ง (พระนางเรือล่ม) จ.นนทบุรี, 2559)

3) บทบาทของเรื่องเล่าพระนางเรือล่มในสื่อออนไลน์

วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) (1965, p.281-298) เสนอว่า คติชนมีบทบาท 4 ประการ ได้แก่ บทบาทในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำ พิธีกรรม บทบาทให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณี บอกเล่าบทบาทในการรักษา มาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และบทบาทให้ความเพลิดเพลิน และเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล ผู้วิจัยจะประยุกต์ทฤษฎี ดังกล่าววิเคราะห์เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม ดังนี้

1. บทบาทในการบันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าพระนางเรือล่มที่ปรากฏอยู่ในสื่ออินเทอร์เน็ตทำหน้าที่ “บันทึก” “สืบทอด” และ “ส่งต่อ” เหตุการณ์เรือพระประเทียบล่ม ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อราว 150 ปีที่ผ่านมา จริงอยู่ที่ เรื่องราวเหล่านี้ได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์หรือพงศาวดาร หากในความเป็นจริง มีคนจำนวนไม่มากที่เข้าถึงเอกสารเหล่านั้น ซึ่งหากเรื่องนี้ ปรากฏอยู่เฉพาะในเอกสารชั้นต้นนี้เท่านั้น ตำนานพระนางเรือล่มอาจเลือนหายไปจากความทรงจำของผู้คนได้ หรืออาจมีผู้ที่ทราบหรือเคยได้ยินได้ฟังไม่มาก ปัจจุบันผู้คนรู้จัก “พระนางเรือล่ม” อย่างแพร่หลาย บทความ คลิป สารคดี อีกนัยหนึ่งตัวบทสมัยใหม่ที่ผลิตซ้ำเรื่องราวเกี่ยวกับพระนางเรือล่มปรากฏเป็น หลักฐานเชิงประจักษ์ กล่าวได้ว่า อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางสำคัญที่ทำหน้าที่เป็น

“ผู้เล่า” หรือ “บันทึก” เหตุการณ์ประวัติศาสตร์นี้ให้อยู่ในการรับรู้และความทรงจำของผู้คน

2. บทบาทด้านรสอารมณ์สะท้อนใจจากโศกนาฏกรรม เรื่องเล่าพระนางเรือล่มเป็นโศกนาฏกรรมที่เศร้าสะเทือนใจ เหตุเพราะผู้ประสบเหตุคือ แม่ที่ยังตั้งครรรภ์พร้อมลูกที่ยังเป็นเด็กเล็ก นอกจากนี้ เรื่องเล่ายังได้เน้นว่าการที่สมเด็จพระนางเจ้าสุภัททันตาฯ ต้องสิ้นพระชนม์ (ทั้งที่พระองค์ว่ายน้ำได้แข็งแรง) เป็นเพราะความรัก ความห่วงใยที่ทรงมีต่อพระราชธิดา กล่าวคือเมื่อพระราชธิดาหลุดจากพระหัตถ์ พระองค์ได้พยายามมุดว่ายน้ำช่วยเหลือพระราชธิดาจนสิ้นแรงใต้แกงเรือที่คว่ำครอบ นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเล่าในอินเทอร์เน็ตที่เล่าเพิ่มเติมว่า ในคราที่พบพระศพนั้น พระนางเรือล่มได้ทรงกอดพระราชธิดาอยู่ เรื่องเล่านี้สื่อถึงพลังความรัก ความเสียสละที่ “แม่มีต่อลูก” ความรู้สึกนี้เป็นเรื่องสามัญที่ผู้คนทั่วไปรู้สึกรวมได้ จึงให้ภาพที่สะเทือนใจยิ่ง บทบาทด้านรสอารมณ์สะท้อนใจจากโศกนาฏกรรมสัมพันธ์กับแบบเรื่อง “ความรักความอาลัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งเหตุการณ์ในแบบเรื่องนี้ ได้แก่ รัชกาลที่ 5 ทรงกระแสดวงศกฐาที่ได้ยินเสียงกลองประโคมพระศพ ทรงประชวรพระวายุ (เป็นลม) และทรงปรารถนาที่จะอยู่โดยลำพัง มีพบบะผู้ใด เรื่องราวเหล่านี้นำมาซึ่งความเศร้าโศกสะเทือนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพระปิยมหาราช หรือ พระราชาผู้ที่เป็นที่รักยิ่งของประชาชน เรื่องเล่าพระนางเรือล่มจึงเป็นเรื่องเล่าที่ให้รสโศกเศร้าสะเทือนใจเป็นดัง “วรรณคดี” บทหนึ่งที่สร้างความสะเทือนใจแก่ผู้รับฟัง รสโศกอันรุนแรงที่เกิดจากเรื่องเล่านี้น่าจะมีส่วนทำให้เรื่องเล่าพระนางเรือล่มเป็นที่จดจำด้วย

3. บทบาทในการให้คำอธิบายถึงที่มาของการสร้างวัฒนธรรมคลอนุสรณ์สถาน และพิธีกรรมบวงสรวงพระนางเรือล่ม บทบาทนี้สอดคล้องกับที่วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) (1965, p.281-298) เสนอว่า คดีชนมีหน้าที่ “ในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม” เรื่องเล่าจึงทำหน้าที่เช่นเดียวกับ “ตำนาน” ซึ่งเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ

ในชนบประเพณีของไทย ในแง่นี้ เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม จึงเป็นคำอธิบายของการสร้างอนุสรณ์สถานในสถานที่ต่าง ๆ เช่น อนุสรณ์สถานพระนางเรือล่มที่พระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และที่น้ำตกพลิว จังหวัดจันทบุรี เรื่องเล่าอธิบายว่า ทั้งสองสถานที่ที่เป็นที่ที่ทั้งสองพระองค์ได้เคยเสด็จร่วมกัน เป็นที่ทรงโปรด ประทับใจ และมีช่วงเวลาแห่งความสุข ส่วนที่จัดสร้างโดยประชาชน เช่น ศาลพระนางเรือล่ม วัดกู่ จังหวัดนนทบุรี และเจดีย์พระนางเรือล่ม วัดเกาะพญาเจ่ง จังหวัดนนทบุรี เรื่องเล่าอธิบายว่าเป็นสถานที่ที่เรือพระประเทียบล่ม ที่กู่เรือ ฯลฯ จึงมีความเกี่ยวข้องกับพระนางเรือล่มและเป็นเหตุเป็นผล (ในความรู้สึก) ที่จะสร้างอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงพระองค์ นอกจากนี้บางสถานที่ได้มีการประกอบสร้างพิธีกรรมบวงสรวง การจัดสร้างวัตถุมงคล ก็โดยอาศัยความเชื่อมโยงที่นำเสนอข้างต้น

4. บทบาทในการตอบสนองทางใจเกี่ยวกับความต้องการทางโลก ความต้องการทางโลกในที่นี้หมายถึงสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนทั่วไปต้องการและปรารถนา เช่น อยากรวยจากการเจ็บป่วย ได้งานใหม่หรือได้เลื่อนตำแหน่งชั้นยศ เนื้อคู่คนรัก ชายที่ได้ ขอลูก กิจการรุ่งเรือง และถูกหวยรวยทรัพย์ เป็นต้น ในบริบทปัจจุบัน “พระนางเรือล่ม” ได้กลายเป็นความเชื่อ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หนึ่งที่มีผู้คนนับถือ เคารพบูชา หรือมี “พระนางเรือล่ม” เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยที่บุคคลเหล่านี้อาจเข้าวัดอุ้มงคลพระนางเรือล่มไปบูชาที่บ้าน ห้อยเหรียญพระนางเรือล่มติดตัว หรือไปกราบไหว้พระนางเรือล่ม ณ ศาลพระนางเรือล่ม ในโอกาสต่าง ๆ โดยเชื่อว่าบารมีของพระนางเรือล่มจะช่วยปกป้องคุ้มครอง ส่งเสริมหรืออำนวยการให้สิ่งที่ปรารถนาให้สมประสงค์ ที่จริงในระบบความเชื่อและวัฒนธรรมไทยนั้น มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายอย่างที่ผู้คนเชื่อว่ามีอำนาจบารมีในอันที่จะช่วยเติมเต็มความปรารถนาทางโลกได้ “พระนางเรือล่ม” ก็เป็นหนึ่งในนั้น

สรุปและอภิปรายผล

ปัจจุบัน “เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม” ได้รับการสืบทอดและเผยแพร่สู่สาธารณะผ่านอินเทอร์เน็ต ตัวบทที่ผลิตซ้ำเรื่องเล่าพระนางเรือล่มมีหลาย

รูปแบบที่ปรากฏ ได้แก่ บทความ ส่วนที่เข้าถึงผู้คนได้จำนวนมาก คือ คลิปเรื่องเล่าและสารคดี กล่าวได้ว่า “สื่ออินเทอร์เน็ต” ทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่อง “พระนางเรือล่ม” ที่สำคัญ และมีผลทำให้เรื่องเล่าดังกล่าวได้รับการสืบทอด และเป็นที่ยึดถือแพร่หลาย เรื่องเล่าพระนางเรือล่มมีพลวัตในด้านแบบเรื่อง ทำให้ “เรื่องเล่า” กลายเป็น “ความเชื่อ” และ “พระนางเรือล่ม” ได้กลายเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์หนึ่งในระบบวัฒนธรรมร่วมสมัย มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เฉพาะ ของพระนางในหลายภูมิภาคของไทย รวมถึงมีผู้นับถือ เคารพ ศรัทธา “พระนางเรือล่ม” จำนวนหนึ่ง เรื่องเล่าพระนางเรือล่มมีบทบาทหลายประการ บทบาทเหล่านี้อาจผสมรวมเป็นหนึ่งเดียว คือ “บทบาทในการรักษา เสถียรภาพของวัฒนธรรม” (Maintain the Stability of Culture)

เมื่อเปรียบเทียบข้อค้นพบด้านบทบาทของเรื่องเล่ากับบทความเรื่อง “ยายหอมแห่งเมืองนครปฐม: การวิเคราะห์คุณค่าของตำนานและคติความเชื่อ ของชุมชน” (อิทธิพร ขำประเสริฐ, 2564, น.30-54) พบว่า งานทั้งสอง ต่างนำเสนอว่า “ตำนานหรือเรื่องเล่า” มีบทบาทในการให้คำอธิบายถึงที่มาของ การสร้างถาวรวัตถุ วัตถุมงคล และพิธีกรรม” นอกจากนี้ บทบาทด้านการให้ ข้อคิดเรื่อง “การทำหน้าที่ของมารดาที่พึงมีต่อบุตร” และ “การสงเคราะห์บุตร อย่างดีเยี่ยม” นั้นก็มีลักษณะที่เทียบเคียงกันได้ กล่าวคือ เรื่องเล่าพระนางเรือล่ม สะท้อนว่าพระนางเรือล่มเป็นแม่ที่รักลูก สงเคราะห์ลูก และทำหน้าที่ของแม่ อย่างดีที่สุดตราบกลมหายใจสุดท้าย แม้จุดจบของเรื่องเล่าจะสะท้อนอารมณ์ แต่ความประทับใจในความกล้าหาญของ “แม่” นั้น ติดตรึงในความรู้สึก ของผู้คน อย่างไรก็ตาม เรื่องเล่าพระนางเรือล่มมิได้มีบทบาทด้านการให้แนวคิด เพื่อพัฒนาชุมชนเหมือนตำนานยายหอม (แม้ในมิติการสร้างการท่องเที่ยว จะพอปรากฏให้เห็นบ้าง แต่ก็ไม่ได้โดดเด่นชัดเจนนัก) ที่เป็นดังนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า แม้เรื่องเล่าพระนางเรือล่มจะเกี่ยวข้องกับสถานที่ในท้องถิ่นต่าง ๆ หลายที่ แต่ “พระนางเรือล่ม” เป็นสตรีผู้สูงศักดิ์จากวังหลวง มิได้มีนิวาสถานหรือ ถิ่นกำเนิดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างชัดเจน

อนึ่ง เมื่อพิจารณากระบวนการกลายจาก “บุคคล” สู่ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ของความเชื่อพระนางเรือล่มจะพบว่า เรื่องราวพระนางเรือล่มนั้น “ต่าง” จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็น “สตรี” อื่น ๆ ในวัฒนธรรมไทย กล่าวคือ เรามิอาจกล่าวได้ว่า “พระนางเรือล่ม” เป็น “วีรสตรี” อย่างพระสุพรรณกัลยา ท้าวสุนาริ ฯลฯ ในทำนองเดียวกัน “พระนางเรือล่ม” ก็มีได้เป็น “วีรบุรุษหรือวีรสตรีทางวัฒนธรรม” (Culture Hero/Heroine) ดังเช่น พระนางจามเทวี พระนางเลือดขาว ฯลฯ ค่ายวง วราสิทธิชัย (2546, น.1-21) ซึ่งเขียนบทความเรื่อง “สมเด็จพระสุริโยทัย: ตำนานรูปลักษณ์ใหม่” ได้กล่าวว่า “ไม่ว่าเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยฉบับใด สมัยใด ก็ยังคงรักษาลักษณะของวิธีการสร้างตำนานวีรบุรุษวีรสตรีไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลง” ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจคือ “พระนางเรือล่ม” ได้เปลี่ยนผ่านสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างไร ด้วยเหตุผลใด ในประเด็นนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า พระนางเรือล่มเป็นเรื่องเล่าที่มีอาจแยกออกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ทั้งนี้เพราะ “พระนางเรือล่ม” เป็นอัศรมเหสีของรัชกาลที่ 5 นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้ศึกษาเรื่อง “ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5” พบว่า ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5 เป็นลัทธิพิธีที่อ้างอิงถึงบุคคลที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์และเป็นฆราวาสลัทธิแรกที่เผยแพร่ในหมู่สาธารณชนอย่างกว้างขวาง ได้รับความนิยมในหมู่นักธุรกิจชนชั้นกลางที่ใช้ชีวิตอยู่สังคมเมืองในลัทธิพิธีดังกล่าว รัชกาลที่ 5 เป็นภาพแทนของรัชชาติสมัยใหม่หรืออำนาจรัฐ ซึ่งนักธุรกิจกลุ่มหนึ่งปรารถนาอยากเข้าถึงเพื่อโอกาสและผลประโยชน์ทางธุรกิจ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่า การกลายจาก “บุคคล” ไปสู่ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ของพระนางเรือล่มสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5 ที่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กลายเป็น “เสด็จพ่อ ร.5” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนจำนวนมากเคารพศรัทธาแล้ว พระอัครชายาซึ่งปรากฏเรื่องเล่าว่า “พระองค์ทรงรักยิ่ง” จึงได้มีสถานะเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ไปด้วย ร่องรอยของความเชื่อนี้เห็นได้ชัดเจนที่ตำหนักพระนางเรือล่ม ที่วัดกู่ จังหวัดนนทบุรี ที่สร้างรูปเคารพรัชกาลที่ 5 กับ

พระนางเรือล่มคู่กัน นอกจากนี้ วัดตุมงคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระนางเรือล่ม ส่วนใหญ่มักปรากฏสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 5 คู่เคียงกันด้วย

เอกสารอ้างอิง

- คลังประวัติศาสตร์ไทย. (2566). โศกนาฏกรรมดวงแก้วคู่ทุกข์ใน ร.5 พระนางเรือล่ม. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://www.sanook.com/horoscope/109809>.
- ค้ายวง วราสิทธิชัย, ม.ล.. (2546). สมเด็จพระสุริโยทัย: ตำนานรูปลักษณ์ใหม่. *ว.ศิลปศาสตร์*. 3(1), 1-21.
- จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 9. (2478). ท่าพระจันทร์. ไทยรัฐทีวี ออริจินัล. (Thairath TV Originals). (2561). *คนहु่นบุญ คุณชูชีพิตล้มผีสผูกพันพระนางเรือล่ม*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=r1siCEjZrW0>.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5*. มติชน.
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2551). *ศาลไทยในอดีต*. สืบค้น 2 มกราคม 2566. จาก <https://vajirayana.org>.
- วัดกู่ (พระนางเรือล่ม) จ.นนทบุรี. (2559). *วัดมุงคลพระนางเรือล่ม ศาลพระนางเรือล่ม วัดกู่ จังหวัดนนทบุรี* [รูปภาพ]. สืบค้น 2 มกราคม 2566. จาก <https://www.facebook.com/photo/?fbid=108>.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2550). *จารึกที่อนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ 2*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/871>.
- อภิวัฒน์ สุธรรมดี (2566). *สรุปเรื่องเล่าพระนางเรือล่มทั้ง 4 แบบเรื่อง 45 ส่วน* [ตาราง]. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- อิทธิพร ขำประเสริฐ. (2564). ยายหอมแห่งเมืองนครปฐม: การวิเคราะห์คุณค่าของตำนานและคติความเชื่อของชุมชน. *ว.ช่วงพัฒนา*. 15 (2), 30-54.
- Bascom, W. (1965). Four functions of folklore. In *The study of Folklore*. Prentice-Hall.
- Thompson, S. (1946). *The Folktale*. Dryden press.